

HÜMANİZM

Muhsin KADIOĞLU (*)

Hümanizm, insandaki temel özelliklerin geliştirilmesini amaç edinen zihni ve felsefi bir akım olarak son yüzyılda ortaya atılmış bir fikirdir. Bu fikrin, felsefi edebî ve tarihî olaylara bakış açısının bilinmesinde sayısız faydalar mevcuttur.

A - Hümanizmin anlamı

Edebiyat ve tarih disiplinlerinde, yöntem ve felsefesini özellikle 16. yüzyıl Avrupa'sında gelişen Eskiçağ metinlerinin incelenmesinden alan hümanizm, felsefi yönden de insandaki temel niteliklerin geliştirilmesini amaç edinen zihni ve felsefi akımların tümü (1) olarak bilinir. Yunan ve latin dillerine dayanan öğretim metodu da hümanizm adını alır (2).

Ayrıca, Ortaçağ'dan modern zamanlara, Rönesans dönemine geçiş olarak adlandırılmaktadır (3).

Türkiye'deki araştırmacılar arasında hümanizmin taşıdığı mânâ konusunda fikir birliği bulunduğunu söyleyebilmek oldukça zordur. Emel Esin, hümanizmi en umumî mânâda insanı kainatın merkezi ve tercümanı addeden ve kâinatı insan vasıtasıyla tefsir eden bir düşünce sistemi (4) olarak anlatmakta ve "İnsan, kendisini ve kendisi ile kâinat arasındaki münasebetleri anlamak istediği anda, hümanizm doğar" demektedir. Sadi İrmak'a göre ise hümanizm "eski Yunanlıların belki daha kadim medeniyetlere dayanarak yarattıkları bir mefhumdur. Bu mefhum Yunanlılarda insanın ruh, fikir ve bedence denkleşmiş olması manasına gelmektedir." (5). Sinanoğlu'na göre hümanizm "Yeni zihinsel ve ahlaksal biçimlenim yolu ile insan iç evreni ile dış yaşamın gerçekleri arasında sataşmanın son bulduğunu göstermek isteyen" (6) bir fikirdir. İngiliz Hümanistleri Derneği eski Başkanı Mrs. Simms'a göre ise hümanizm bireyin gelişmesine ve yetkinleşmesine önem veren bir akımdır. (7).

(*) Tuzla Denizcilik Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

1- Meydan Larousse, Hümanizm Maddesi, 7. cilt., sh. 78.

2- A.g.e.

3- Hümanizm maddesi, The Encyclopædia Britannica, V.XI, London 1929, sh. 876.

4- Emel Esin, "Yeni bir Hümanizm Görüşü" Türk Yurdu, Sayı 104, Ağustos 1964.

5- Sadi İrmak, Hümanist Mevlana, Türk Yurdu, Sayı:8-9-10, Temmuz 1964.

6- Suat Sinanoğlu, Türk Hümanizmi, İstanbul 1986.

7- K.Harris (Çev. Vedat Günyol), Hümanizm üzerine konuşmalar, İstanbul 1972.

B- Hümanizmin Ortaya Çıkması ve Gelişmesi

Batı Avrupa'da Dil ve Edebiyattaki kök arayışları uzun yılların mahsülüdür. Batı Avrupa'da bu arayışla birlikte Latin dil ve edebiyatının incelenmesine başlanmıştır. Özellikle manastırlarda büyük Latin yazarlarının din dışı eserlerini kopyaya ve onlardan ilham alarak latince yazmağa devam edildi. "Alenin'in yardımıyla Charlemagne, latin kültürünü devam ettirdi. Ortaçağda Çiçero, Oridius, Horatius, Vergilius, Terentius din adamları tarafından okunuyor ve taklit ediliyordu. Aristoteles'in ününün yayılması da İskolastik döneme rastlar; ne var ki gerek onun gerekse Eflatun'un eserleri latince tercümelelerinden okunabiliyordu."

"Yunan-Bizans kültürünün İtalya'nın güneyinde kısmen devam ettiğinden dolayı İtalyan aydınları Ortaçağda kendilerini Eskiçağ Romasının mirasçısı olarak görüyorlardı. Ortaçağ İtalyan Aydınlarından Dante, latin kültürü ve mitleriyle beslenerek hristiyan mistizmine yönelmişti. Petrarca, Ortaçağın iskolastik düşüncesi ve edebî eserlerinde fikir ve ahlâk zenginliğiyle dolu bir haz aradı. Başlıca latin ve yunan yazarlarının eserlerini toplayarak bunları aslından okuyabilmek için Yunanca öğrendi." (8) Bocaccolo da aynı yolu takip ederek Yunancayı öğrendi ve bir mitoloji kitabı hazırladı.

15. yüzyılda İtalyan bilginleri Bizans'a giderek buradan el yazmaların topluyorlar, Bizans bilginleri de İtalya'ya gidiyorlardı. İstanbul'un Fethi, İtalya'da hümanizmin daha da güçlenmesine yardım etti. Fetihden sonra bazı Bizans bilginleri İtalya'ya gitmişler böylece Yunan eserlerinin latinceye tercüme edilmesine katkıda bulunmuşlardı. Medici'ler Yunan ve Latin elyazmalarından çok başarılı kopyalar yaptırarak bir Eflatun Akademisi kurdular. Ficine; Eflatun'u İtalyanca'ya tercüme edip, yorumladı böylece Eflatunculğun Orta ve Batı Avrupa'ya yayılmasını sağladı. Filolojinin ve arkeolojinin gelişmesiyle birlikte Vergilius başarılı eserler verdi.

Bu devrede, Yunanca ve Latince oldukça popüler hale geldi. İtalya'da hümanizm adına yoğun çalışmalar yapıldı. Hümanizm, Batı'da daha geç yayılma fırsatı buldu. Batıdaki hümanizm, başlangıçta hristiyanlıktan besleniyordu. En ünlü hümanistler ortaçağ iskolastliğini reddederek antik kaynaklara döndüler. Kutsal metinleri hristiyanlık öncesinin eserleri ile birlikte yaydılar (9). Hristiyan hümanistler arasında Th. Morus, Lefevre d. Etaples, Bude ve Erasmus en ünlü isimlerdir. Erasmus'a göre Sokrates bir aziz mertebesindeyken o, aynı zamanda "İsa'nın felsefesi"ni yaymakla kendisini görevli sayıyordu. Erasmus, Kilise babalarını ve Yeni Ahit'i yorumlarken Hristiyanlık öncesi ahlakçıların eserlerinden de feyz alıyordu. Lefevre d. Etaples, Eflatun'un eserlerinin yeni baskılarını yapmasının yanında İncil'e Ortaçağda katılmış bulunan fikirleri reddederek İncil'i böylece kabul etti ve Fransızca'ya tercüme etti. Bude de, çağının en koyu Fransız helenistiydi (10). Yine Bude, "Helenizm'den Hristiyanlığa Geçiş" adlı eserinde ruhun gelişmesini hristiyanlığın prensiblerine bağladı.

8- Betül Çotukseven, "Ortaçağ ve Rönesans üzerine kimi Temel Bilgiler" *Gergedan Dergisi*, Sayı, 9.

9- *Yeni Hayat Ansiklopedisi, Hümanizm Maddesi*, 2. cilt.

10- *Meydan Larousse, Hümanizm Maddesi*, 7. cilt.

Hümanistler insanın aslında iyilik olduğuna inanıyorlar, insandaki iyiliğin hıristiyanlık prensiplerine uymakla ortaya çıktığı ve geliştiği şeklindeki düşüncelere karşı çıkıyorlardı. Bu sebeple hıristiyanlık öncesi ahlak felsefesi olan **Stoa** ve **Epikurus** felsefesini yaymağa başladılar. Luther ve Calvin'in suçlamalarına rağmen Pilinius'un, Çiçero'nun, Aristoteles'in eserleri, hümanistleri Tanrı'nın inayet ve takdirine, mucizelere ve ruhun ölmezliğine olan inancı yıkmaya kadar götürdü. Bu hümanistlerin çabaları sonunda, akılcı bir felsefe ve laik bir ahlâk anlayışı ortaya çıktı.

Fransız hümanizmi, uzun süre gelişme gösteremedi. Ancak Francois I ve Henri II devirlerinde tam bir gelişme zemini buldu. Fransa'da bu dönemde açılan şiir okulu sayesinde dilde büyük gelişmeler oldu. Estienne'nin filoloji alanındaki eserleri yaşadığı devri aşmıştır.

Hümanizmin Yunanlılardaki Kadim insan ülküsü ile beslenip "Hürriyet" kavramını Romalılardan alarak gelişmesi ve yayılması o devirde hümanizmin en büyük iki eserini ortaya çıkarmıştı: Bokaçyo'nun "Decameron"u ve Dante'nin "Cehennem"i (11) Ancak bu gelişme Din Savaşları ile kesintiye uğradı. Hümanizme olan inanç sarsıldı. Diğer taraftan, millî edebiyatların gelişmesi, eski şairlerin taklit edilmesini zarurî olmaktan çıkarıyordu (12). Hümanist heyecan can çekişmeye başladı. Hümanizmin yediği bir diğer darbe de bilimdeki gelişmelerle oldu. Latin ve Yunan bilginlerinin aşılması onların fikirlerine olan ilgiyi azalttı. Bu dönemde bilginler filoloji ve arkeoloji alanında yine başarılı çalışmalar yapmakla birlikte bu çalışmalarını hümanizm yerine bilim adına yapmayı tercih ettiler.

Hümanizm, yalnız din anlayışından doğarak gelişmemiş, edebiyat ve felsefeye de girmiştir. Hümanizmin yeni çağdaki temsilcisi Goethe'dir. 19. asırda hümanizm fikrine yeni unsurlar eklenmiştir (13). Hümanizmin yeni unsurlar kazanmasıyla evvela sosyalizmi ve onun ekstrem şekli olarak komünizmi yarattığı şeklindeki düşüncelere Mrs. Simms şöyle cevap verir. "Hümanistler bireyin gelişmesini isterler. Komünizm ise halkın esenliğinden sözeder, bireyinkinden sözetmez pek. Hümanistler değerler basamağında bireyin gelişmesine ve yetkinleşmesine önem verirler." (14).

Hümanizm, 2. Dünya harbinde kesintiye uğramıştır. Bu harbten sonra Briant Strezeman gibi hümanistler yetişmiş; bu yeni hümanist nesil Avrupa birliğini ve buna temel olmak üzere Alman-Fransız anlaşmasını gerçekleştirmeye çalışmışlardır (15). Harb sonrası devrede bu yeni hümanist nesilin çok başarılı oldukları bir gerçektir.

C - İLKÇAĞ TERBİYESİ

Hümanizm, başlangıçta hıristiyanlıktan beslenen bir akım olarak ortaya çıkmasına rağmen daha sonra bu hüviyetini kaybederek insanî değerlerin kaynağını Yunan ve Ro-

11- Sadi Irmak "Hümanist Mevlana", *Türk Yurdu*, Sayı 8-9-10 Ağustos 1964.

12- Nejat Bozkurt, *William James'in Pragmatizm ve Hümanizm Anlayışı*, İstanbul, 1978.

13- Sadi Irmak, A.g.m.

14- K.Harris, A.g.e.

15- Sadi Irmak, A.g.m.

ma medeniyetinde arama yoluna girmiştir. Hümanistlere göre bu iki medeniyetin dayandığı ahlâk değerleri, başta hıristiyanlık olmak üzere diğer dinlerin ahlâkî anlayışlarından daha üstündür. Bu sebeple ilkçağ terbiyesinin vasıflarını bilmek zarurî olmaktadır.

Atina'da yurttaş, devlet tarafından cebren terbiye edilirdi (Ebhebie). Hür bir yurttaş olabilmek için Efeblik devresini geçirmiş bulunmak lazımdır. Bu medeni çıraklık devre göre bir veya iki sene sürer ve onsekiz yaşında başlar. Daha evvel Atinalı çocuğa gayet liberal bir terbiye verilir. Asra göre değişen fakat, daima devletin nezareti altında bulunan bu terbiye sistemi, mûsikînin, kıraatin, imlânın millî şiir ve şarkıların tedrisini ihtiva etmekteydi (16).

Atina'da mükemmel vatandaş; bedende mükemmeliyet, büyük zihni faaliyet ve kültür, kusursuz bir zevk sahibi olmakla mümkündür. Beden, zihin ve zevk olmak üzere üç cephe taşıyan Atina terbiyesi, zihni talim olarak okumak, yazmak, hesap öğrenmek, millî edebiyat ile ünsiyet kazandırılmasını amaçlıyordu. Her genç musikî kulağını ve zevkini geliştirmek ve bir musikî aletini çalmak, şarkı söylemek zorundaydı.

Atina'da zevk ve muhayyile, musikî ve sanat mekteplerinde beslenirdi. Fakat, tiyatrosu, akropolis, mabedler, umumi abideler ve her festival, dini maksatlı danslar bu mekteplerden daha fazla ve herkes üzerinde etkiliydiler." (17).

Helenistik terbiyede karakter terbiyesi de çok önemli görülmele birlikte bu terbiye bütün ülke yerine yalnızca sitede uygulanabiliyordu.

Roma'da ise "bir delikanlı ruhen ve bedenlen kuvvetli ve sıhhatli olarak büyümüş, ilahlara, anne-babasına, memleketin kanun ve müesseselerine hürmet etmiş, ziraate ait ananevi metotlara vakıfolmuş, sulh zamanlarında umumi işleri görmek ve harp zamanında sahada hizmet etmek için lazım gelen bilgileri almışsa icab ettiği gibi yetişmiş sayılırdı. Bir kız da annesinden ev hayatına ait işlerde maharetli, çalışkan, mütevazı ve faziletli olmayı öğrenmiş idi ise o da lâzım gelen vasıfları kazanmış addolunurdu." (18). Bu gayeye ulaşmada kullanılan metotları devlet belirlemezdi.

Roma; Yunandan aldığı bu terbiyeyi çok geniş bir alana yaydı. Bu terbiyeyi "insana ve insaniyete" yöneltti.

Genel olarak söylemek gerekirse; "klasik terbiyede güzelliğe, san'atlara, açık havaya, bedeni hayatın zevk ve hazlarına önem vermek ayrıca yaşama zevki" (19) önem taşımaktadır.

D - TÜRKLERDE İDEAL İNSAN

Bilindiği gibi her devirde ayrı bir insan tipi makbuldür. İslâm öncesinde yaşayan Türklerde ideal insan tipi Alp'ti. Alplik doğuştan gelen bir özellik olmadığı gibi babadan

16- Sabri Ander, "İlkçağ terbiyesinin vasıfları" *Yeni Türk*, Sayı 38, Şubat 13936, Sh. 62.

17- Tezer Taşkınar, "Eski Yunanlılarda ve Roma'da Vatandaşlık Terbiyesi", *Çığır Dergisi*, Sayı 87-88, Temmuz 1944.

18- Tezer Taşkınar, A.g.m.

19- Tezer Taşkınar, A.g.m.

oğula da geçmezdi. Alp adını alabilmek için iyiliğe hizmet eden bir kahramanlık yapmak gerekirdi. Eski Türkler, "Gök Tanrı'nın kendilerini dünyayı yönetmek üzere gönderdiğine" inandıklarından savaşlarda gösterilen kahramanlıklar aynı zamanda insanlığın da hayrına olmuştur.

Türk-Müslüman toplumlarında ve ülkelerinde ideal insan tipi Alperen olmuştur. Alplik yiğitliği, erenlik ise derin bir İslam inancına sahip olmayı gerektiriyordu. Alperende ise bu iki özellik birden bulunurdu. Bu ideal insan tipi Tanzimatla birlikte yeni bir şekil almıştır (Modern bir Herkül). (20).

Kaplan, Türklerde yeni ideal insanı ararken Gökalp'in insanı küçülttüğü iddiasıyla insanın kendi şuuruna insanlığı bilerek ulaşabileceğini söyler (21). Türklerin Uzak Şark, İran, Roma, Yunan ve büyük dünya medeniyetleri ile tanışmasının tekamül halinde olduğunu anlayabilmesinin hümanizme bağlı olduğunu savunanlar Türk kültürünün gelişme düzeyinden ve şaheserlerinden habersiz görünmektedirler. Dilimizdeki "elini vicdanına koymak" deyimini, insanın kendi yargılaması olup, hümanist bir düşünce olarak değerlendirilemez. Bu deyim İslâmın değerleriyle insanın kendini ve davranışını gözönünde bulundurması anlamını taşır. Ayrıca, İslâmâ göre, hayatı zevk ü sefa alemi olarak görmek yerine "imtihan" salonu olarak düşünmek esastır. Türk-İslam terbiyesi ile Mevlâna gibi insanı ve insanlığı seven, Yunus gibi insanı tanıyan, tanımaya azmeden şahsiyetleri Türk milleti yetiştirmiştir. Batı dünyasının bu günkü haliyle Yunan ve Roma'da insana verilen değeri yakalayamaması, yüzyıllardır süregelen kendini beğenmişliklerinin ve çifte standartçı düşüncelerinin tabii bir tezahürüdür.

İslâm dini, insanın kendini geliştirmesinin karşısında değildir. Kur'an-ı Kerim'deki pek çok ayette "hiç düşünmediniz mi?", "görmediniz mi?" şeklindeki uyarılar bunun ispatıdır.

E - HÜMANİZM VE MİLLİYETÇİLİK

Emel Esin'e göre "kainata sığmayan Allah, inanan ve pâk olan adamın kalbine sığar" diyen Hz. Muhammed bile hümanisttir. Şeyh Galib'i, Yunus'u, Pir Sultan Abdal'ı, Fuzulî'yi, Yahya Kemal'i ve Mevlâna'yı hümanist sayan zihniyet sahipleri hümanizmin taşıdığı mânâyı anlayamamış demektir. Bu şahsiyetler, insan ve insanlık sevgisiyle doluydular ama hümanist değildiler. Çünkü hümanizmde insan ve insanlık sevgisinin menbaı Yunan ve Roma medeniyeti olurken Türk büyüklerinin tükenmez insan sevgileri Türk kültürü şuuru ile İslam ahlâk ve faziletinden besleniyordu. Meselâ, Mevlâna'nın görüşlerini İslâm'ın dışında yorumlamak İslâm'ı kavrayamamanın bir sonucudur ve kültürel bir yabancılaşmayı gösterir. Bir yabancıнын Mevlâna'da hümanizm araması yadırganmaz çünkü, kendi tarihinde önemli bir boşluk onunla doldurulmuştur. Bizde ise bu kültürümüzün bir parçası olan dinî hayatta vardır.

Kâzım Nami'nin anladığı mânâda hümanizm bizlere elbette faydalı olacaktır.: "Klasik eserlerde bizim mitolojimizi, tarihimizi aydınlatacak birçok şeylerin bulunduğu-

20- Mehmet Kaplan, "Millî Uyanış ve İnsanlık Ideali", Çığır, Sayı 148, Mayıs

21- Mehmet Kaplan, A.g.m.

na kâniyiz" (22). Ancak unutmamalıdır ki, milliyetçilik, beynelmilliyetçiliğe müsaade etmez. Milliyetçiliği buna zorlamak da söz konusu değildir. "Türkiye'de yanlış atılan bu adım (hümanizm) üstelik lüzumsuz gayretkeşlikler dolayısı ile, dünya şaheserlerini tanımalarında büyük faydalar beklenen ilim ve fikir adamlarımızın yüksek kadrosunu aşarak halk kütlelerine sirayet etmek istidadını göstermiştir. Müfredat programına sokularak okullarımızı da istila eden yabancı cereyanın bozucu tesiri edebiyatımızda, tiyatromuzda, müziğimizde ve güzel sanatların diğer dallarında; Türk tarihinde, Türk dilinde, Türk ahlâkında müşahede edilmektedir" (23). Kültürde hümanizma taraftarları Batılılaşma sürecini İslâmıcı, Batıcı ve Türkçü akımlardan farklı düşünüyor, Batıyı anlamanın yolunu Greko-Romen kültürüne inmek olarak kabul ediyorlar. Onlara göre Batılılaşma ancak hümanizm sayesinde gerçekleşebilir. Bunun için Batıyı "kavramak" gerekmektedir (24). Bu görüşün sahipleri tarihimizi gözden geçirirken ve geleceğe yönelirken Yunan-Latin köklerine inerek insanî değerlerin elde edilmesi gerektiğini savunacak, tarihimizdeki pek çok şefkat, merhamet ve büyüklük ifade eden sahifeleri hatırlamayacak kadar millî kültür fukarasıdırlar. Bu inanişaya kısmen de olsa Hilmi Ziya Ülken katılır. Ülken'e göre hümanizm bir "ihtiyaç"tır (25). Aynı şekilde Azra Erhat'ta Horatius'un: "Bırakma elinden Yunan eserlerini, karıştır onları gece gündüz" şeklindeki şiirinden aldığı ilhamla (26) ko-yu bir hümanist, yani Yunan-Latin milliyetçisi kesilir. Bu sömürge aydını zihniyeti kendini daha açıkça belli eder: "Vergilius Homeros'u taklit ederken o zamanın ilerisinde yürüyorsa, Dante de Ortaçağ karanlıklarını delerek Rönesansa yol açıyordu... Biz de aynı şekilde köklü, yaygın ve ilerisi için ışık tutan bu kültüre yönelmeliyiz" (27).

Halbuki, "herbiri inci zerafetindeki ata yadigarı eserlerimiz kolayca bir yana itilirken, bir Yunan veya Roma duvarından kopmuş, yeryüzünde binlercesi mevcut, bir taş parçasının bile ihtimamla korunması, yurdumuzun her yanında bir hıristiyan azizinin doğum yerinin veya hıristiyan tapınağının veya mukaddes mahalının keşfedilmesi, bunlar etrafında turizm maksatlarını çoktan aşan bir propagandaya girişilmesi; dilimizde Rum ve Batı menşeli hiç bir kelimeye dokunulmazken, millî kültürümüzü yaşatan türkçe veya türkçeleşmiş kelimelere ve tabirlere hücum edilmesi, resmî ve hususî kuruluşlarımıza, Yunanca dahil, Avrupa dillerinden adlar takılması hep bu hedefe yönelmiş gayretlerin belirtileridir." (28).

Bütün bunlara ilaveten hümanistler Türkiye'yi materyalist bir topluluk haline getirmek istemekte ve dini "doğru olmayan şeyler" (29) olarak göstermek çabasındadır.

Kültürümüzün kaynağını ahlâkımızın menbanı, Yunan ve Latin eserlerinde aramağa kalkışmak; medeniyetin başlangıç noktasını orada görmek, zifiri karanlıkta körebe oynamak gibidir, kendi kültür kaynaklarına inememektir.

22- Kazım Nami, "Hümanizma", *Ülkü Dergisi*, Temmuz 1934.

23- Abdülkadir Donuk, "Kafesoğlu'nun gözüyle Hümanizm ve Milliyetçilik" *Türk Yurdu*, Sayı 365, Ağustos 1988.

24- Burhan Belge, *Ulus Gazetesi*, "İnsan ve Kültür", 5-22 Aralık, Sayı 1038.

25- Orhan Türkdoğan -Değişme-Kültür-Sosyal Çözümle, İstanbul 1988, Sh. 89.

26- Orhan Türkdoğan, A.g.e., Sh. 90.

27- Orhan Türkdoğan, A.g.e., Sh. 91.

28- Abdülkadir Donuk, A.g.m.

29- K.Harris, A.g.e.

F - HÜMANİZM VE KOMÜNİZM

Marksistlere göre, hümanizm, ideallerin gelişmesinde yüksek bir aşamadır. Marksist anlayışa göre "hümanizmin yaşamsal simgesi sosyalizmdir." Bu sebeple hümanizm; toplumsal ilişkiler, sosyalist ve komünist insan ilişkileri yaratmak zorundadır.

Gerek sosyalistlerin, gerekse komünistlerin hümanizm yorumu kendilerine daima çizdikleri çerçevenin dışına çıkamamıştır. Bu anlamda sosyalist hümanizmin ana noktaları şu şekilde özetlenebilir:

"1 - Hümanizm işlevi, bilimsel işlevden, diyalektik materyalist dünya görüşünden ayrılmaz,

2 - Sosyalist hümanizm yanlı olup, sınıfsal bir nitelik taşır. Sosyalist hümanizm, proleterya hümanizmidir,

3 - Sosyalist hümanizm, kişiyi somut tarihsel sınıfsal konumda ele alarak değerlendirir,

4 - Sosyalist hümanizm etkinlik demektir, savaşım demektir, kavga veren, savaşım sürdüren ve zafer kazanan hümanizm demektir,

5 - Sosyalist hümanizm kolektif nitelik taşır." (30).

En geniş manada insancılık olarak tanımlanan hümanizm, sosyalist yorumunda proleteryanın düşmanlık duygularını bilediği kaynaklardan biri durumuna gelmiştir. Bu manada hümanizm yalnızca proleterya için olup değer verilmesi gereken insanlar ise yalnızca proleterlerdir.

İnsancılığın proleterist yorumunu Vladimir İ. Lenin, öldükçe büyümek, gelişmek, güçlenmek, erkekleşmek, birleşmek, öğrenmek ve çelikleşmek olarak yapar.

İnsanı sevmek ve insancılık adına insanları bölerek birbirine düşman etmek... Platonik bir insan sevgisi, sadistçe bir duygu. Marksistlerin insan sevgisi kafatasından kan içerken olgunluğa erişiyor.

Hümanizm ve komünizm, temelde pek çok ortak noktaya sahiptir. Her iki düşüncenin de "dünya insanı" yaratma özlemi göze çarpan en önemli özelliktir. Bunun yanında hümanistlerin "gereksiz şeyler" olarak tanımladığı din; Lenin tarafından benzeri şekilde yorumlanır: "Din bir afyondur." (31). Komünizm milliyetçiliğe olan tarihi düşmanlığı hümanizmde aksini "gerici bir düşünce" olarak bulur. Komünizm, millî seciye ve karakteri reddeder. Hümanizm düşüncesi de aynı yolda kozmopolit bir cemiyet yaratma peşindedir. Hümanizm ve komünizm arasındaki ortak noktalar daha da artırılabilir. Günümüz Türkiyesinde hümanizm, komünizmin akıncısı durumundadır. "Denilebilir ki hümanizm, millî kültürü kuvvetli cemiyetlerde komünizmin kapısını açan anahtar gibidir. Türkiye'de hümanizm, komünizmin karşısındaki en büyük mukavemet unsuru olan millî

30- V.İ.Lenin, İstanbul 1976.

31- V.İ.Lenin, Yeni Dünya Görüşleri, Sh. 102-108.

kültür kalesini yıkmış ve komünizme gerekli zemini hazırlayan başlıca âmil olmuştur." (32). Bu sebeple hümanizm, değerlendirilirken onu komünizmden ayrı düşünmemek gerekmektedir.

G - İNSANLIK DİNİ OLARAK HÜMANİZM

Felsefî düşüncenin gelişmesinde akılcılık (yani metafizik düşünce çığır) dinî izah tarzından ilmi izah tarzına geçişte ara adımı temsil eder. Comte, olaylara ait izahları üç safhaya ayırır. Birinci safha olan teolojik izahta aklın rolü yoktur. Felsefî izah devresinde akıl hakimdir. Bu safha pozitivist safha ile tamamlanır. Böylece hayatta karşımıza yalnızca düşünce ve hareketin çığığını savunur (33).

Manevî saha ise, bunlar arasında bir bağ kurması gereken fakat, aynı zamanda hüdut teşkil eden unsurdur. Maneviyatın bağlayıcı rolü sayesinde ilmî izah devresinde akıl, dinden ve maneviyattan ilham alan kalp'in emrine körü körüne tâbi olmaktan kurtulur. Böylece zihin ve vicdanlardaki boşluğu insanlık dini olan pozitivism dolduracaktır (34).

Comte'un insan düşüncesini kalıplar içerisine sokarak, kafaları bir önceki düşünce tarzından arınıp yeni fikirlerle dolmuş farzetmesi tenkidlere sebep olmuştur. Ayrıca Comte'un insan düşüncesinin ilk safhalarını dinamik, son safhasını ise durağan kabul etmesi, yani bu safhadan sonra insan düşüncesinin gelişmesini mümkün görmemesinin sebebi anlaşılabilir değildir. İnsanın doğuştan yaşadığı özellikler, insanlık dini olarak hümanizmin kabul edilmesini güç bir hale sokmaktadır.

(32) Abdulkadir Donuk, "Millî Kültürümüze Karşı Hümanist Kültür Akını", *Yeni orkun*, sayı 13- Mart 1989, sh. 8-11

(33) Amiran K. Bilgiseven, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, İstanbul 1982.

(34) Mehmet Eröz, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, 3. Baskı, İstanbul 1982.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- 1- FINDIKOĞLU, Z. Fahri; "Ümanizm", İş ve Düşünce, Sayı 26.
- 2- DONUK, Abdulkadir; "Kafesoğlu'nun Gözüyle Hümanizm ve Milliyetçilik" Türk Yurdu, Sayı 365, Ağustos 1988.
- 3- DONUK, Abdulkadir; "Millî Kültürümüze Karşı Hümanist Kültür Akımı" Yeni Orkun, Sayı 13, Mart 1989.
- 4- The Encyclopedia Britannica, V.XI, London, 1929.
- 5- Meydan Larousse, Hümanizm Maddesi, 7. cilt
- 6- Yeni Hayat Ansiklopedisi, Hümanizm Maddesi
- 7- ESİN, Emel; Yeni Bir Hümanizm Görüşü, Türk Yurdu, Sayı 8-9-10, Temmuz 1964.
- 8- TÜRKDOĞAN, Orhan; Değişme-Kültür-Sosyal Çözülme, İstanbul 1988.
- 9- KURTKAN, A. Sosyal İlimler Metodolojisi, İstanbul 1982.
- 10- ERÖZ, Mehmet; İktisat Sosyolojisine Başlangıç, 3. Baskı, İstanbul 1982.
- 11- ERGİN, Muharrem; Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri, Ankara 1984.
- 12- TAŞKIRAN, Tezer; Eski Yunanlılarda ve Roma'da Vatandaşlık Terbiyesi, Çığır Dergisi, Sayı 87-88 Temmuz 1944.
- 13- NAMİ, Kazım; Hümanisma, Ülkü Dergisi, Temmuz 1934.
- 14- ANDER, Sabri; İlkçağ Tersibiyesinin Vasıfları, Yeni Türk Dergisi, Sayı 38, Şubat 1936.
- 15- BOZKURT, Nejat; William James'in Pragmatizm ve Hümanizm Anlayışı, İstanbul 1978.
- 16- SINANOĞLU, Suat; Türk Hümanizmi, İstanbul 1986.
- 17- HARRIS, K. (Çev. Günyol, Vedat) Hümanizm Üstüne Konuşmalar, İstanbul 1972.
- 18- KAPLAN, Mehmet; Millî Uyanış ve İnsanlık İdeali, Çığır Dergisi, Sayı 148, Mayıs 1945.
- 19- ÇOTUKSEVEN, Betül; Ortaçağ ve Rönesans Üzerine Kimi Tele Bilgiler, Gergedan, Sayı 9.
- 20- IRMAK, Sadi; Hümanist Mevlana, Türk Yurdu, Sayı 8-9-10, Temmuz 1964.
- 21- BELGE, Burhan; İnsan ve Kültür, Ulus Gazetesi, Sayı 1038.
- 22- LENİN, V.I., Yeni Dünya Görüşleri, İstanbul 1976.